

Foto: Tom van Limpt

FANFICTIE IN DE KLAS

Kansen en valkuilen voor het literatuuronderwijs

Fanfictie is fictie geschreven voor en door fans van bestaande culturele materialen, waarin deze materialen worden getransformeerd of herverteld, en die meestal gratis wordt uitgewisseld. Zulke verhalen zijn online erg populair, vooral onder jongeren. De teksten bieden taaldocenten interessant lesmateriaal, maar kunnen ook lastig zijn om mee te werken, omdat ze voortkomen uit een subcultuur met eigen interpretatieve en sociale normen. Waarmee moet je als docent rekening houden als je fanfictie wilt gebruiken in de klas?

JULIA NEUGARTEN

Fanfictie is de laatste decennia een populair online fenomeen. Verhalen waarin personages uit Harry Potter, Lord of the Rings of de Marvel-films nieuwe en andere avonturen beleven, worden constant verspreid en gepromoot via TikTok, Reddit en op de speciale fanfictiewebsite Archive of Our Own. De lezers en schrijvers van deze verhalen zijn vaak jongeren. Het gebruik van dit materiaal in de klas sluit dan ook goed aan op de belevingswereld van sommige leerlingen, en biedt zo aanknopingspunten voor het literatuuronderwijs.

Maar fanfictie is ook lastig materiaal om mee te werken, zeker als je zelf niet bekend bent met de online

subcultuur van fans. Fanfictie is overwegend Engelstalig. Het lezen en schrijven is bovendien gegenderd: in een recent demografisch onderzoek identificeerde slechts 6 procent van de gebruikers van Archive of Our Own zich als cisgender man (Rouse & Stanfill, 2025). Daarnaast behandelt fanfictie vaak gevoelige onderwerpen, zoals seks, geweld of mentale gezondheid, die uitdagend kunnen zijn om klassikaal te bespreken. Tot slot hebben fanfictiegemeenschappen soms een kritische houding tegenover buitenstaanders, met name omdat de activiteiten van fans in het verleden soms in de mainstream zijn bespot en karikuraal werden weergegeven als kin-

derachtig of obsessief. Ook kunnen leden van een fanfictiegemeenschap huiverig zijn voor buitenstaanders die de omgangsnormen van de gemeenschap niet kennen. Omdat fans veel waarde hechten aan hun anonimiteit, bestaat soms ook de angst dat zichtbaarheid buiten hun gemeenschap die in gevaar brengt. Het kan dus lastig zijn om fanfictieteksten op een verantwoorde manier offline te delen.

Toch heb ik in de workshop 'Fanfictie: Wie, wat, waar, waarom?', die ik tweemaal voor een groep middelbare scholieren georganiseerd heb (in 2024 en 2025), ondervonden dat fanfictie dankbaar materiaal is om lite-

ratuurtheorie mee te doceren. Het is daarbij verstandig om met een aantal dingen rekening te houden.

Hoe kom je aan fanfictie?

Op het internet is veel fanfictie te vinden, zij het maar heel weinig in het Nederlands. Op Archive of Our Own (AO3) kun je verhalen makkelijk filteren op taal, lengte (aantal woorden) en inhoud, want het bronmateriaal, maar ook de personages, thema's en een leeftijdsclassificatie worden vaak door de auteur vermeld. Op het platform staan inmiddels meer dan 17 miljoen verhalen (Organization for Transformative Works, 2026). Door deze veel-

heid aan keuzes is tekstselectie misschien lastig of overweldigend. Je zou daarom ook voor een verhaal kunnen kiezen uit *The Fanfiction Reader* (Coppa, 2017). Verhalen in die bloemlezing zijn met toestemming van de auteurs gereproduceerd en zijn voorzien van een inleiding voor een breed publiek waarin het verhaal gecontextualiseerd wordt binnen de fangemeenschap en de geschiedenis van de (online) fancultuur.

Mocht je wel zelf een verhaal willen kiezen van AO₃, dan is het netjes om de auteur om toestemming te vragen om hun tekst in een les te gebruiken. Hou er rekening mee dat de kwaliteit van de teksten wisselend is, en er ook taalfouten kunnen voorkomen. Dat is meteen een voorbeeld van een afwijkende norm: fanfictielezers hebben andere criteria voor teksten dan de uitgevers en lezers van gepubliceerde literatuur. Fanfictie draait vaak meer om plezier, en om het uiten van waardering voor of kritiek op het bronmateriaal. Daarnaast vrezen fanfictieauteurs soms voor juridische problemen met auteursrecht als hun teksten bij een breder publiek onder de aandacht komen. Fangemeenschappen zien medefans als hun voornaamste doelgroep (Minkel, 2015), en het kan dan ook als een schending van de heersende mores worden opgevat om een tekst zomaar aan die context te onttrekken. Zelf plaats ik altijd een reactie op een verhaal op AO₃. Daarin stel ik mezelf voor, leg ik uit waar ik het verhaal voor wil gebruiken en laat ik mijn contactgegevens achter. Vervolgens wacht ik op een reactie voordat ik iets met een fanfictieverhaal doe in mijn onderzoek of college. Je moet er daarbij wel rekening mee houden dat je lang niet altijd een reactie krijgt. In zulke gevallen heb ik er tot nu toe altijd voor gekozen een verhaal niet te gebruiken.

Wat doe je met fanfictie?

Een les over fanfictie biedt een kans om met leerlingen in gesprek te gaan over de ideologische insteek van teksten. In zogenaamde *genderswap*-fanfictie wordt bijvoorbeeld het gender van een hoofdpersonage veranderd. Vaak kunnen op deze manier patriarchale normen uit een tekst bevraagd worden. Ook kan fanfictie, door het accent van een tekst te verleggen van één superheld naar een hele groep mensen, individualisme aan de kaak stellen. Door een bekend verhaal of personage in een *alternate universe* te plaatsen – bijvoorbeeld in een wereld die veel meer of minder technologisch geavanceerd is dan de onze – kan een tekst de relatie tussen mens, natuur en technologische ontwikkeling onderzoeken. Met andere woorden: door nieuwe perspectieven te combineren met bekende materialen illustreert fanfictie de vervreemden-

de en defamiliariserende werking van verhalen.

Mijn workshops over fanfictie voor middelbare scholieren hadden ook een praktisch onderdeel, waarbij we twee korte teksten bespraken die de leerlingen ter voorbereiding moesten lezen: een Nederlands fragment uit de *Griekse mythen* van Imme Dros (2016) over Hades en Persephone, en een Engelstalig fanfictieverhaal – ‘Life of Lepidoptra’ van lettered (2008) – over diezelfde personages en mythologische gebeurtenissen. Deze twee teksten hebben niet alleen verschillende contexten van productie (uitgeverij Athenaeum-Polak & Van Gennep versus website Archive of Our Own), maar gaan ook uit van lezers met verschillende soorten voorkennis (Dros schrijft voor een breed publiek, terwijl fans worden geacht het materiaal al goed te kennen en te waarderen). Bovendien richt Dros zich vooral op het perspectief van Demeter, die rouwt om de ontvoering van haar dochter, terwijl de fanfictie het perspectief van Persephone centraal stelt.

De leerlingen kregen de opdracht om de teksten in groepjes met elkaar te vergelijken. Om hen daarbij te helpen kregen ze een hand-out met discussievragen, die gebruikt kon worden om de vergelijking te structureren en de discussie zo dicht mogelijk bij de teksten te houden. De leerlingen werden geïnstrueerd om in hun discussie telkens drie vragen te stellen:

Door nieuwe perspectieven te combineren met bekende materialen illustreert fanfictie de vervreemdende werking van verhalen

Illustratie: Bill McConkey, gepubliceerd in *The Guardian* van 8 augustus 2018 bij het artikel ‘From Star Trek to Fifty Shades: how fanfiction went mainstream’ van Mikaela Clements, <<https://www.theguardian.com/books/2018/aug/08/fanfiction-fifty-shades-star-trek-harry-potter>>

1. Wat lees je? Wat doet de tekst?
 2. *Hoe* – met welke woorden, technieken of stijlmiddelen – doet de tekst dat?
 3. Wat is daar het *effect* van op jou als lezer en op je interpretatie van de tekst?
- Ook werden zes literaire termen over de groepjes verdeeld, waar deze groepjes ook nog vragen over konden bespreken:
1. *Plot* – Wat gebeurt er in de tekst en in welke volgorde wordt dat verteld?
 2. *Tijd en ruimte* – Hoeveel tijd verstrijkt er in de tekst? Hoe merk je dat? Waar speelt de tekst zich af? Verplaatsen personages zich door de ruimte?
 3. *Vertelperspectief* – Vanuit welk perspectief wordt de tekst verteld? Welk effect heeft dat op jouw begrip of perspectief als lezer?
 4. *Personage* – Wie zijn de personages in de tekst? Hoe worden zij afgebeeld?
 5. *Stijl* – Wat voor taal en stijl worden er gebruikt? Wat is daar het effect van?
 6. *Leescontext* – Maakt het voor je perceptie van het verhaal uit dat een van deze teksten bij een uitgeverij is verschenen en de andere tekst op het internet staat? Waarom?

Tot slot brachten we de inzichten uit de groepjes bij elkaar in een plenaire discussie. Zo deelden de groepjes observaties met de grotere groep over de manieren waarop de twee teksten overeenkwamen en verschilden, met aandacht voor de zes concepten. Tijdens deze discussie kwamen we gezamenlijk tot inzichten over de verschillen en overeenkomsten tussen fanfictie en door uitgeverijen gepubliceerde fictie in het algemeen, en tussen deze twee teksten in het bijzonder. Door de gedeelde leescontext van fans die fanfictie lezen, en door aandacht voor de subjectieve ervaringen van Persephone, kan de fanfictie haar situatie invoelbaar maken. Tegelijkertijd vonden veel leerlingen de fanfictie van lettered lastiger te lezen dan het fragment van Dros, omdat de gedeelde leescontext van de fangemeenschap voor velen van hen ontbrak.

Dit voorbeeld is niet bedoeld als een vastomlijnd lespakket, maar eerder als een illustratie van het soort onderwerpen dat je in de klas kunt aansnijden met behulp van fanfictie. Dit materiaal laat leerlingen ervaren hoe het voelt als een tekst zich door aandachtig lezen en discussiëren voor hen kan openen. Het laat ze op een laagdrempelige manier kennismaken met theoretische concepten uit de literatuurwetenschap. Het zet aan tot kritisch denken over canonvorming en de culturele dis-

Als je erin slaagt om fanfictie
op een open en
onbevooroordeelde manier
te presenteren als lesmateriaal, dan
biedt dat veel interessante
en prikkelende mogelijkheden
voor het leesonderwijs

coursen die ten grondslag liggen aan door uitgeverijen gepubliceerde literatuur. Bovendien sluit fanfictie aan bij de belevingswereld van veel leerlingen, omdat het om teksten gaat uit online subculturen, die doorgaans voor middelbare scholieren bekender zijn dan voor docenten.

Valkuilen en kansen

Dit laatste punt – dat sommige leerlingen waarschijnlijk al veel weten over fanfictie, of er misschien vooroordelen over hebben – is een uitdaging bij het behandelen van fanfictie in de les. Het is goed mogelijk dat in een klas leerlingen zitten die graag fanfictie lezen en die daar in een plenaire bespreking ook van alles over willen delen. Tegelijkertijd kan het lezen of schrijven van fanfictie, zeker voor tieners, ook heel persoonlijk of privé zijn. Het onderwerp kan zelfs gêne oproepen, omdat veel fanfictie over seks en intimiteit gaat. Het is bovendien goed mogelijk dat sommige leerlingen vooroordelen hebben over fanfictie of fans en fangemeenschappen bespotten. Dit soort gevoelens en meningen kunnen voor interpersoonlijke spanningen zorgen en daardoor ook risico's vormen voor de sociale veiligheid.

Om deze risico's te beperken heb ik twee aanbevelingen. Allereerst is het af te raden om leerlingen zelf op Archive of Our Own naar teksten te laten zoeken, omdat ruwweg een derde van de verhalen op dat platform expliciete of seksuele inhoud bevat. Kies liever zelf een tekst uit en deel die met de klas buiten het ecosysteem van AO3. Ten tweede is het aan te raden om fanfictie alleen te gebruiken in de les wanneer je ofwel het materiaal, ofwel de klas, al goed kent, en het liefst allebei. Als je erin slaagt om fanfictie op een open en onbevooroordeelde manier te presenteren als lesmateriaal, dan biedt dat veel interessante en prikkelende mogelijkheden voor het leesonderwijs.

Als je bovendien een constructieve en nieuwsgierige sfeer rondom dit onderwerp weet te kweken in de klas, zullen de eventueel uiteenlopende perspectieven van leerlingen op fanfictie ook tot prikkelende discussies leiden. De houding die leerlingen aannemen ten opzichte van dit soort teksten kan het beginpunt zijn van een gesprek over literaire prestige, culturele hiërarchieën en de gegenderde aspecten daarvan, over het lees- en schrijfplezier van leerlingen in hun vrije tijd, en over de raakvlakken tussen tekst en andere (digitale) media. Kortom: fanfictie is uitermate divers en biedt daardoor ook tal van mogelijkheden voor interessante lessen. ■

LITERATUUR

- Coppa, F. (Red.). (2017). *The fanfiction reader: Folk tales for the digital age*. University of Michigan Press.
- Dros, I. (2016). *Griekse mythen* (10e ed.). Athenaeum-Polak & Van Gennep.
- lettered. (2008, 3 juni). *Life of Lepidoptra*. Archive of Our Own. <https://archiveofourown.org/works/93880>
- Minkel, E. (2015, 25 maart). *From the Internet to the Ivy League: Fanfiction in the classroom*. The Millions. <https://themillions.com/2015/03/from-the-internet-to-the-ivy-league-fanfiction-in-the-classroom.html>
- Organization for Transformative Works. (2026, 6 maart). *AO3 celebrates 17 million fanworks*. Archive of Our Own. https://archiveofourown.org/admin_posts/34516
- Rouse, L., & Stanfill, M. (2025). *Quantifying fandom: Identity, romance, and platform preferences on archive of our own*. *New Media & Society*. Online voorpublicatie.

SMARTPHONES IN HET VMBO

Uitdagingen én kansen voor leesbetrokkenheid via cocreatie

Buiten school is de smartphone voor veel vmbo-leerlingen vaak een concurrent van het leesboek, omdat hun aandacht dan vooral naar de telefoon uitgaat. Binnen het NWA LeesEvolutie-project is daarom met leerlingen een leesapp ontwikkeld die specifiek gericht is op het toegankelijk lezen van boeken op de smartphone. In een eerste studie bleek dat het merendeel van de vmbo-leerlingen echter nauwelijks begon met het lezen van het boek in de app, maar de combinatie van logdata en vragenlijsten geeft scherp inzicht in leesgedrag en uitvalmomenten. De volgende stap is een lerarendashboard dat leraren helpt om op basis van die informatie gericht te begeleiden.

RENS VAN HAAREN, KELLY BEEKMAN, TIJS KLEEMANS & ELIANE SEGERS

Veel leraren herkennen het waarschijnlijk wel. Je geeft een leesopdracht mee: 'Deze week een aantal hoofdstukken lezen.' In de volgende les hoor je: 'Ik was het vergeten', 'Ik heb het boek wel, maar ik ben nog niet begonnen' of leerlingen houden zich verdacht stil. Bijna twee derde van de vmbo-basis- en kaderleer-

lingen geeft aan nooit een boek voor het eigen plezier te lezen, maar in de vrije tijd vooral berichten op sociale media te lezen (Inspectie van het Onderwijs, 2024). Juist het regelmatig lezen van langere, samenhangende teksten voorspelt echter een betere leesvaardigheid (Torppa et al., 2020). Bij vmbo-leerlingen is een daling